RIKOSUHRIPÄIVYSTYS

HE 66/2015 vp
5.11.2015

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Rikosuhripäivystyksen lausunto hallituksen esityksestä rikosuhridirektiivin täytäntöön panemiseksi

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto EU:n rikosuhridirektiivin täytäntöönpanoa koskevasta hallituksen esityksestä. RIKU on osallistunut tätä lakipakettia valmistelleen työryhmän työskentelyyn. Lakimuutokset ovat välttämätön osa direktiivin kansallista toimeenpanoa (määräaika 16.11.15) ja toivommekin, että eduskunta käsittelee esityksen siten, että lait saadaan voimaan heti vuoden alusta 1.1.2016.

Lakiesitystä on syytä lukea rinnakkain uhripoliittisen toimikunnan loppuraportin *Lainsäädännöstä hyviin käytäntöihin – esitys rikoksen uhrin aseman kehittämiseksi* (OM Mietintöjä ja lausuntoja 13/2015) kanssa. Jo raportin otsikko antaa kuvan siitä, että lakimuutosten lisäksi olennaista on varmistaa hyvät käytännöt sekä lainsäädännön että uhrien asemaan liittyvien ohjeiden soveltamisessa. Direktiiviä tulee Suomessa soveltaa korkeatasoisesti kaikkialla, missä rikoksen uhreja kohdataan. Tätä varten direktiivin soveltamisen tueksi tulee laatia tarvittavat menettelyt ja ohjeistukset sekä varmistaa tukipalveluiden riittävyys.

Uhrin oikeus saada tietoa

Rikoksen uhrin **tiedonsaantioikeuteen** (esitutkintalain 4 luvun 18 §) oikeusturvakysymyksissä sekä oikeuteen saada ohjausta tukipalveluihin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Oikeusministeriö onkin perustanut tätä varten työryhmän.

Juuri rikoksen tapahduttua mahdollisesti hämmentyneen tai järkyttyneen rikoksen uhrin kyky vastaanottaa tietoa on rajallista. Myös mahdollisesti ensimmäistä kertaa asioiminen poliisi- ja oikeusviranomaisten kanssa voidaan kokea jännittävänä ja voi vaikeuttaa annetun tiedon ymmärtämistä.

Kaikkea tietoa ei voida antaa vain kertaluontoisesti. Tiedon antaminen ajantasaisesti kulloisessakin rikosprosessin vaiheessa on ensiarvoisen tärkeää. Uhrin tulee tietää, milloin hänen on oltava itse aktiivinen, että asia etenee, ja milloin hän voi odotella, että viranomaiset toimivat. Tietoa tulee antaa selkeästi sekä suullisesti että kirjallisena esteellisyyskysymykset huomioiden.

On tärkeää pohtia monipuolisia keinoja tiedon antamiseen, esimerkiksi internetissä jaettavat videot rikosprosessin etenemisestä ja uhrin oikeuksista ovat usein helpommin ymmärrettäviä. Videoiden avulla voidaan selventää asioita myös silloin, kun uhri tarvitsee erityistä tukea ja apua asioiden ymmärtämisessä. Poliisi- ja oikeustoimen ohella myös tukipalveluilla on tärkeä tehtävä tietojen antamisessa ja kertaamisessa uhrien tarpeiden mukaan.

Lakipakettiin liittyy myös esitutkintalakiin (4 luvun 19 §) ja useisiin muihin tähän liittyviin lakeihin tehtävät muutokset, jotta asianomistajan **oikeus saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapautumisesta** toteutuu. Tietäen, että ehdotettu tiedonsaantijärjestelmä on tietojärjestelmien ja viranomaisten resurssien kannalta haasteellinen, Rikosuhripäivystys pitää kuitenkin tärkeänä sitä, että järjestelmä toimii käytännössä aukottomasti. Koska uhrilla on oikeus pyynnöstä saada ilmoitus vangin vapautumisesta, on tämän tiedon toimittamisen käytännön varmuuteen kiinnitettävä erityistä huomiota. Ongelmat ja viivästymiset tiedonsaamisessa voisivat joidenkin uhrien kohdalla traumatisoida henkilöä uudelleen.

Uhrin ohjaaminen tukipalveluihin

Rikosuhripäivystyksen työssä uhrien **tukipalveluihin ohjaamista** koskevat säädökset, ohjeet ja käytännön menettelyt ovat avainasemassa, jotta uhrit löytävät palvelumme. Eniten suoria ohjauksia palveluihimme tulee poliisilta. Edelleen kuitenkin haasteena on se, että tukipalveluihin ohjataan uhreja valikoidusti, eniten lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikosten uhreja. Myös sukupuolijakauma on voimakkaasti painottunut naisiin, vaikka myös miehet tarvitsevat neuvontaa, tukea ja apua joutuessaan rikoksen uhriksi.

RIKU pitää erittäin tärkeänä esitettyjä muutoksia esitutkintalain 10 luvun 4 §:ään. Ne laajentavat esitutkintaviranomaisen yhteystietojen välittämistä koskevaa tiedusteluvelvollisuutta tukipalveluihin ohjaamisessa koskemaan henkilöitä, joiden katsotaan olevan erityisen suojelun tarpeessa tai kun asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet sitä muutoin edellyttävät.

Haluamme korostaa sitä, että arvioitaessa uhrin tarvetta tukipalveluihin, tulisi lähtökohtana aina olla **uhrin yksilöllinen tilanne**. Ohjauksen ei tule nojautua vain lueteltuihin rikostyyppeihin (vrt. direktiivin 22 artiklan 3 kohdassa luetellut rikokset liittyen suojelun tarpeen arviointiin), koska myös muissa rikoksissa uhrilla voi olla tarve hänen oikeusturvaansa ja selviytymistään vahvistavaan neuvontaan ja tukeen. Tukipalveluihin ohjaamisen lähtökohtien tuleekin olla paljon laajemmat kuin uhrin turvallisuudesta tai suojelusta huolehtiminen. RIKUn arjessa näkyy se, että esimerkiksi katuväkivallan uhreja tai omaisuusrikosten uhreja ohjataan tukipalveluihin suhteellisesti ottaen vähän. Tulemme jatkossa panostamaan palveluissamme myös mm. liikennerikosten uhrien tavoittamiseen.

Juuri tämän vuoksi esitutkintalain 10 luvun 4 §:ään esitetty henkilökohtaisia olosuhteita koskeva lisäys on erityisen tärkeä. Henkilökohtaisella tilanteella ja olosuhteilla voi olla suuri merkitys tuen tarpeelle. Esimerkiksi syrjäytyneet tai muuten vaikeassa elämäntilanteessa olevat henkilöt eivät välttämättä pysty huolehtimaan omista asioistaan, jolloin tuen tarve korostuu.

Uhrin oikeus suojeluun

Lakipaketin yksi keskeisiä kohtia ovat esitutkintalakiin liittyvät säännökset asianomistajalle tehtävästä **henkilökohtaisesta arviosta** (11 luku 9 a §). Mikäli asianomistajan katsotaan olevan asiaa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä käsiteltäessä erityisen suojelun tarpeessa, on lisäksi arvioitava, mitä yksittäisiä toimenpiteitä hän tarvitsee. Rikosuhripäivystys pitää pykälässä lueteltuja toimenpiteitä uhrin kannalta hyvin tarpeellisina.

Olennaista on se, että toimenpiteiden tarpeellisuuden arviointi tehdään jatkossa systemaattisesti. Tällä hetkellä haasteena on se, että toimenpiteitä (esim. näköyhteyden estäminen) ei aina saa, ellei niitä osaa itse vaatia joko henkilökohtaisesti tai avustajan/tukihenkilön välityksellä.

9 a §:ään kirjatut toimenpiteet eivät kuitenkaan sinällään aina riitä. Direktiivin 19 artikla koskee uhrin oikeutta välttää rikoksentekijän kohtaaminen. 19 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun rikosoikeudellisen menettelyn tilojen lisäksi 2 kohdassa jäsenvaltioiden edellytetään huolehtivan siitä, että uusissa tuomioistuintiloissa on erilliset *odotustilat* uhreja varten.

Rikosuhripäivystyksen kokemus on se, että läheskään kaikissa tuomioistuimissa ei ole erillisiä odotustiloja eikä niiden järjestäminen aina ole helppoa. Uhrin tulee yleensä itse olla aktiivinen ja pyytää mahdollisuutta odottaa oikeudenkäyntiä muualla kuin samassa tilassa teosta epäillyn kanssa, mikä vaatii uhrilta erityistä rohkeutta. Aina uhrilla ei ole mukanaan tukihenkilöä tai oikeusavustajaa, joka voisi huolehtia asiasta. Tuomioistuimien tulisikin erottaa odotustiloissa uhreille omat odotustilat, jotka olisivat käytettävissä ilman erillisjärjestelyjä tai -pyyntöä.

Tiedossamme on, että sisäministeriössä on valmisteilla menettelyohjeet uhrin henkilökohtaisen arvioinnin tekemiseksi. Tätä varten on myös valmistumassa lomake, joka sisältää perusteet suojelutarpeiden arvioimiseksi. Huomionarvioista on se, että kyseinen lomake olisi lain mukaan **asianosaisjulkinen** eli siihen kirjatut, uhria koskevat tiedot olisivat myös puolustuksen nähtävissä.

Tämä voi joissain tapauksissa olla uhrin kannalta vaikeaa tai haitallistakin, koska siihen voi tulla kirjatuksi sellaisia arkaluontoisia tietoja, joilla on merkitystä uhrin haavoittuvuuden tai suojelutarpeen arvioinnissa. Esimerkiksi uhrin terveydentilaa koskevien tietojen esiin tuleminen oikeudenkäynnissä ei välttämättä olisi uhrin edun mukaisia. Uhrilla tuleekin olla hyvin selkeä käsitys siitä, että lomakkeelle kirjatut tiedot ovat asianosaisjulkisia. Tämä hyvin todennäköisesti vaikuttaa kuitenkin siihen, mitä asianomistaja uskaltaa tässä yhteydessä esitutkintaviranomaiselle kertoa.

Asianosaisjulkisuuden vaikutukset voivat siis olla varsin merkittäviä arvioinnin toimivuuden kannalta, joten asia vaatii lisäselvittämistä sen varmistamiseksi, että uhrin tueksi ja turvaksi laadittava henkilökohtainen arviointi olisi uhrin edun mukaista. Tulisikin harkita uhria koskevien tietojen säätäminen salaisiksi, ainakin joiltain osin.

Leena-Kaisa Åberg
toiminnanjohtaja
Rikosuhripäivystys
p. 050 3378 703
leena-kaisa.aberg@riku.fi
www.riku.fi